

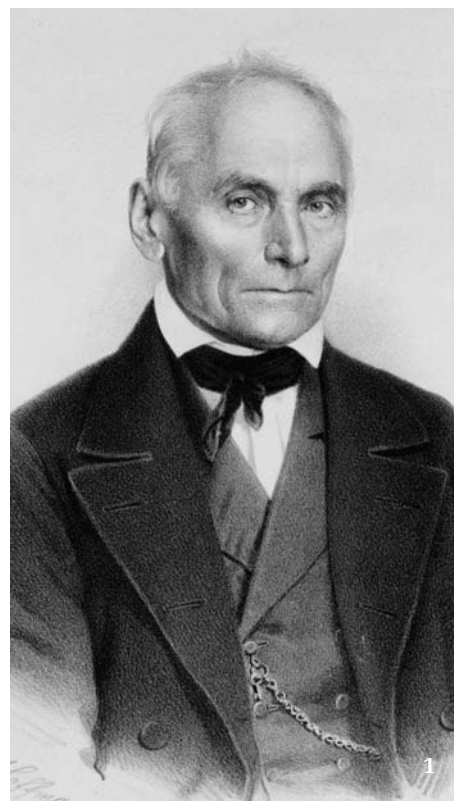
Zlomek neznámé autobiografie Jana Evangelisty Purkyně

„Onehdy psal mi dr. Legis Glückselig, že chce psátí tvou biografii, a žádal ode mě materiál. Já ale bohužel nemám ani tvé spisy, ani jejich seznam, a ačkoli mnoho vím, co jsi vypravoval, tak mi přece schází určité datum. Konečně nevím, jak Ty jsi s takovou biografií spokojen, kterou sám jsi nepsal, a já jsem ho odkázal na Tebe. Biografie psaná od jiného má se k autobiografii jak vycpaný pták k živému.“ Tak oznamuje Emanuel Purkyně otci dopisem – bohužel nedatovaným, jako ostatně většina Emanuelových dopisů – zájem napsat jeho biografii. Purkyněův životopis byl českou veřejností žádán a očekáván, Emanuel však zřejmě věděl, že otec chce svou biografii napsat sám a v tomto duchu odmítl uvedenou žádost Glückseliga. Pražský rodák Glückselig psal německy literárně-historické studie, je autorem životopisu Josefa Dobrovského a Václava Hanky. Purkyně svou biografii bohužel nepsal. Nicméně napsal několik textů zachycujících některé části jeho života.

V r. 1857 vyšel v pátém ročníku Živý Purkyněův příspěvek O vzniku a zániku časopisu Kroku i zániku jeho. V r. 1861 byly v Živě vydány Purkyněovy vzpomínky pod názvem Zřízení sirotčinců chlapeckých směru přírodovědeckého s podtitulem Nitka z mého života.

Jan Neruda, redaktor časopisu Rodinná kronika – obrázkového týdeníku pro zábavu i poučení, publikoval v r. 1864 na pokračování Purkyněovy Výryvky z mého života. Výryvky pak byly několikrát opakovaně vydány. Purkyněův přítel Daniel Mayer v Libochovicích vydal vlastním nákladem k 100. výročí Purkyněova narození publikaci Vzpomínka Jana Ev. Purkyně na vlastní mládí v Libochovicích prožité (1887). Purkyněův žák prof. Karel Chodounský v r. 1927

ve sborníku Jan Evangelista Purkyně a působení jeho pro rozvoj české kultury text přetiskl pod názvem Ze vzpomínek Jana Purkyně na vlastní mládí. V témže sborníku vyšla také Nitka z mého života. V r. 1937 uveřejnil Výryvky Ferdinand Strejček pod názvem Z mého života, a ke 100. výročí Purkyněova úmrtí vyšly v r. 1969 v Libochovicích péčí města Výryvky pod titulem Vzpomínka Jana Evangelisty Purkyně na mládí prožité v Libochovicích. Uvedené stati nacházíme rovněž v Sebraných spisech J. E. Purkyně, ve svazku IX a XIII. V roce 200. výročí Purkyněova narození vydává František X. Halas uvedené biografické texty pod názvem Nitky z mého života, a svou edici doplňuje Purkyněovým životopisem se zasvěceným komentářem.

1 Portrét Jana Evangelisty Purkyně. Rudolf Hoffmann (1856). Litografie podle fotografie (Bertsch a Aaraud, Paříž)

2 Pohled na Libochovický zámek a zříceniny Hazmburku. Litografie kolem r. 1830, jejíž autorem je rakouský grafik a malíř Ludvík Arnošt Buquoy, pocházející z českého hraběcího rodu Buquoyů

3 První strana Purkyněova rukopisu. Fond J. E. Purkyně, originál uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze

Dosud neznámý Purkyněův čtyřstránkový rukopis jeho životopisu jsem našel v Purkyněově fondu v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (první strana viz obr. 3). Rukopis není datován, je pečlivě psán dobře čitelným písmem s minimálními opravami. O tom, že se Purkyně k životopisu podrobně připravoval, svědčí v téže poloze Purkyněova fondu zachované kartičky rozměrů zhruba 2,5 x 6 cm, na nichž jsou Purkyněovou rukou zachycena hesla, která mu měla být oporou při pozdější stylizaci biografie. Na jedné čteme „Pád do sklepa – 26. 2. 1864“. Je to jediné datum, které bylo možné na kartách nalézt, a dokazuje tedy, že přípravné práce započaly po r. 1864. Uvedená příhoda je popisována i na jiných místech purkyněovské literatury: Purkyně se za šerého únorového podvečera vracel do svého bytu ve Spálené ulici a nevěšil si, že v sousedním domě uhlíři po složení nákladu nezavřeli dvířka do sklepa. To přehlédl a spadl do sklepa na hromadu uhlí. Rychle však sám bez pomoci vstal, došel domů, umyl se, převlékl se, ošetřil si oděrky a večer již seděl na svém sedadle v Prozatímním divadle.

Zachované torzo rukopisu dokazuje Purkyněův obdiv a lásku k rodnému kraji a úvodní řádky připomínají jeho hluboký zájem o přírodní vědy již od dětských let. Purkyněův rukopis otiskujeme bez úprav

či oprav a zachováváme styl jeho psaní (sikorky, plinouc, možnoli apod.). Některá použitá slova ze současné češtiny vymizela, nicméně z kontextu je snadno pochopitelné, co Purkyně chtěl říci.

Torzo rukopisu neznámé autobiografie J. E. Purkyně

„Mohu říci, zabývání se poznáním přírody, učení se přírodních věd, ano i později samostatné zpytování a skoumání výjevů přírody a jejich odvěkých zákonů, bylo mi blažeností od mých dětinných let, setrvalo všemi oddíly mého posavadního živobytí a setrvá, doufám, až do ukončení této pouti pozemské, přičemž nekonečná dráha nesmírných světů s boží pomocí mi otevřena bude.

Počež nedivte se přátelé milí, činímli chvalitelé nauk přírodních, povzbuzují i jiných k bádání obdivování přírody; jest to přirozené puzení sprosté mysli, že co ji blažilo i blaží, nabízí i jiným. Okolí mého rodiště Libochovic, jest krajina přírodou bohatě nadaná. Městečko se zámek leží na levém břehu Ohry, řeky to dosti značné, již nablízku jejího vouštění do Labe u Terezína. Statný dřevěný most, blíž panského mlýna, spojuje oba, stromovým porostlé břehy. Stojí na něm zříš, jak k západu se řeka prudce zatáčí, kdež od Pátku a od Koštic plinouc okolo Peruce pod pahrbkovitým nadbřežím, lučinami k nám si zabíhá; k východu po splavu vody viděti široký lesnatý ostrov, an právě za panskou zahradou rameno řeky mezi vrbovím a stinnými duby se ztrácí.

Za městečkem k severu vyběhneš si na malou výšinu, kde u rozcestí stojí socha svatého z pískovce vytesaná. Tam se ti otevře velkolepé divadlo středních českých hor čedičových, které pošmournými svými podobami osamotnělé až do samé roviny odvážlivě postupují. K nám nejbližší (as půl hodiny) jest Klopý (Hanžburek), za ním Košťál a tak za sebou až do nejvyšší Milešovky. Hledě vpravo nebo vlevo nevidíš konce toho černého horstva, u jehož oupatí ta nejkrásnější, nejúrodnější krajina celých Čech se rozprostírá. Vyběhnešli dále na výšinu kde stojí kostelíček Sv. Vavřince u prostřed hřbitova Libochovického a obrátíš vzhled na městečko, zajme tvé oko skvostný zámek Ditrychsteinský a kostel s výstavním děkanstvím a za řekou dlouhé oubočí, dílem stromovým ovocným okrášlené, dílem lesem Sebinem, z něhož na levo, k východu, k straně budínské ze zdáli vyniká z tmavomodré zeleni střechou červenou kostelíček Kostelecký.

Kdož jsi sledoval těchto rysů okolí mého rodiště, uvěříš, že byly dostatečně otevřiti mysl dítěte k pojímání krás přírody. Nebylo tu arci dolů s bohatstvím podzemským kdežby se stříbro zlato trpytilo, aniž na rozmanité rostlinstvo bohatých Alp. Byl však tu kámen (tak jsme nyní čedič nazývali) opuka, pískovec a v něm uhlí, zkameněliny, vápno, nalézaly se v prsti po pršce granáty, někdy se také lezlo po čedičových podivných sloupech vzhůru na Klopý; rostlinstvo zastupovala dílem značná panská zahrada s bažantíci s rozličným stromovím, a okolí též nebylo chudé na sprosté rostliny všeho druhu, na sedmikrásy, Marie panny slízičky, mateří-

doušky, kozíbradky, mák, koukol, charpu a.t.d. ješto se děti naučily znáti po strništích a po lučinách běhající nebo se někdy zabloudilo do temného lesa, kde.....

Zvířectvo se dalo znáti na zvířatech domácích. Komuž by byl chybil přítel pejsek, milenka kočička, kdožby se nebyl díval tomu hospodaření na dvoře, kohoutu se svým komonstvem jak trestal slepici odváživší k němu se přiblížit, stáda hus hovorých se sýpavým houserem, kachnám v rybníčku si pohrávajícím, stáda skotu i bravu z pastvy se vracejícím? Kdož by byl nenaslouchal zpěvu ptactva v křovině? Chovali se také ptáci v klecích, stehlík a čížek a kos, nebo rodina kanárků, těch cizokrajných žluťáčků; na podletí létaly sikorky po světnici a chytaly mouchy. Bylo by mnoho povídati o takových vzpomínkách z mého dětství. Právě obrázky z přírody, nejživěji byly poňaty, nehlouběji se vtiskly. Kdožby, čta tyto řádky, nepoznal z toho kus vlastního živobytí? Nebo daleko budiž odemne, abych se vychloubal, že bych v tom ohledu byl míval jakousi přednost nad mými kamarády.

Jinak to bylo ohledem na literární pobídky, vůbec k učení se a zvláště k příchilnos-

ti k přírodovědě. Záhy, ještě jsem neznal ani čísti ani psáti, dostal jsem od mého sestřence Josefa Baudise, byvším tehda písařem u mého otce obročníka na panství libochovickém Amosa Komenského Orbis pictus, jenž byla šťastnou náhodou základní knihou všeho mého pozdějšího učení.“

Připomínkou knihy Jana Amose Komenského rukopis končí. O tom, že první knihou, kterou dostal do svého majetku, byl právě Orbis pictus, se Purkyně zmiňuje i ve Výryvcích, kde o daru od Baudise, syna sestry své matky, píše: „Komenského Orbis pictus se známými obrázky s textem latinským a českým. Číst jsem arci ještě neuměl, aniž obrázkům hrubě rozuměl, později však ta kniha sloužila mi za základ mého učení.“ Není bez zajímavosti připomenout, že v době vratislavského pobytu pátral po písemných památkách po českých bratřích, kteří opustili vlast po Bílé hoře a usídlili se v polském Lešně. Purkyně našel neznámé Komenského rukopisy, které pak za podpory Františka Palackého získalo pražské Národní muzeum.

